

نگاهی به کتاب

دلیل تحریر الوسيلة للامام الخميني کتاب الوقف

صادق عبادی

یکی از کتاب‌های فقه معاصر شیعه کتاب تحریر الوسيلة امام خمینی (ره) (د. ۱۳۶۸ش) است. همان‌گونه که شهید اول ابن مکی عاملی (د. ۷۸۷ق) کتاب اللمعة الدمشقية، که یکی از کتاب‌های درسی حوزه‌های علمیه را، در زندان شام در قرن هشتم نگارش یافت، مرحوم امام خمینی (ره) کتاب تحریر الوسيلة را در دوره‌ای که در شهر بوسرای ترکیه در سال ۱۳۴۳ش در تبعید به سر می‌برد، با کمترین منابعی که در دست داشت، آن را نگاشت.

امام خمینی (ره) در مقدمه می‌نویسد که در گذشته حاشیه‌ای بر کتاب وسیلة النجاة مرحوم ابوالحسن اصفهانی نوشته بودم و اکنون با استفاده از فرصت به دست آمده [در تبعید] بر آن شدم حاشیه‌ای را به صورت جداگانه و مستقل برای استفاده بهتر و بیشتر تدوین کنم.^۱

کتاب تحریر الوسیلة به سبک کتاب‌های فقهی فقهای شیعه برای تبیین احکام و مسائل فقهی همانند «توضیح المسائل» نگارش شده است، و هر بخشی با عنوان خاصی مانند کتاب التقلید، کتاب الطهاره، و کتاب الوقف تقسیم شده است. نیز در بخش مسائل نوین فقهی احکامی مانند مسائل بیمه، سرقتی، بانک، تشریح بدن، تغییر جنسیت، رادیو تلویزیون، آمده است. این کتاب با اینکه در چارچوب کتاب‌های سنتی فقه شیعه قرار می‌گیرد ولی شرایط سیاسی و نگاهی‌های ویژه و نوین امام خمینی (ره) در جای جای این کتاب قابل توجه است. به عنوان نمونه در بخش امر به معروف و نهی از منکر، امام خمینی با نگاهی نو به این مسأله پرداخته و مسأله امر به معروف و نهی از منکر را در چارچوب شرایط زمانه، در دوره دیکتاتوری پهلوی و ضرورت مقابله با آن بیان می‌کند، ایشان در آغاز از اهمیت و جایگاه این دو واجب

شرعی سخن می‌گوید و آن را از ضروریات دین می‌داند که اگر کسی آگاهانه منکر آن شود کافر خواهد شد.

امام خمینی (ره)، برای نخستین بار از موضع یک فقیه متعهد وظایف عالمان و فقیهان دین را در ارتباط با این دو فریضه بیان می‌کند و در آن دوره فتوا می‌دهد که اگر عالمان دین در برابر بدعت‌ها سکوت کنند و این سکوت موجب هتک دین شد، بر آنان واجب است که سکوت نکنند و اعتراض کنند. امام خمینی (ره) ورود عالمان و طلاب در درون حکومت‌های جور و همکاری با حاکمان را جز در موارد استثنایی و با دلیل قابل قبول جایز نمی‌شمارد و فتوا می‌دهد که هر عالمی اگر متصدی مدارس دینی که به

وسیله دولت [غاصب] تأسیس یافته شود آن شخص محکوم به ضعف شرط عدالت است، و لذا نمی‌توان در نماز جماعت به آنان اقتدا کرد، یا در شهادت به آنان اعتماد کرد، و کسی حق ندارد سهم مالی شرعی را به آنان بدهد.^۲

بحث مهم دیگر ایشان مبحث «دفاع» است و به پاسداری از مرزهای امت اسلام و عزت مسلمانان و لزوم حفظ استقلال ممالک اسلامی، و قطع نفوذ بیگانگان فتوا می‌دهد.^۳

این کتاب با اینکه در چارچوب کتاب‌های سنتی

فقه شیعه قرار می‌گیرد ولی شرایط سیاسی

و نگاهی‌های ویژه و نوین امام خمینی (ره) در

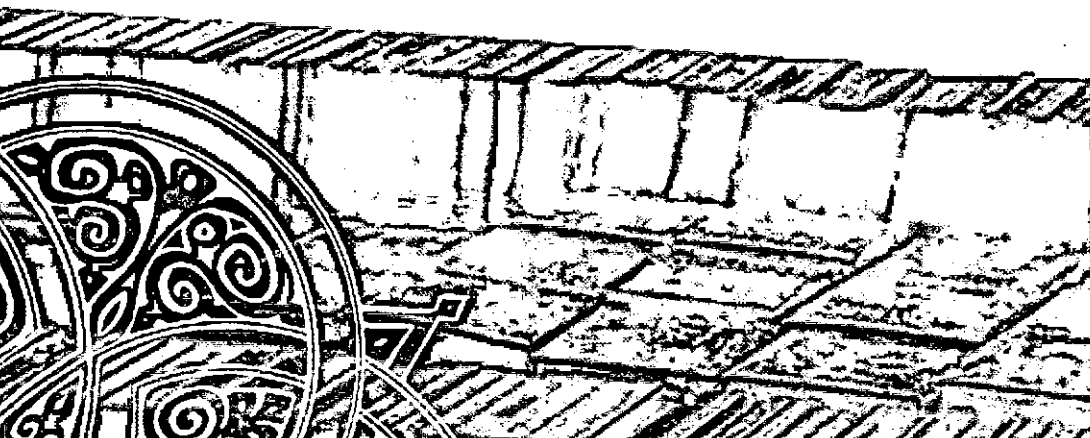
جای جای این کتاب قابل توجه است.

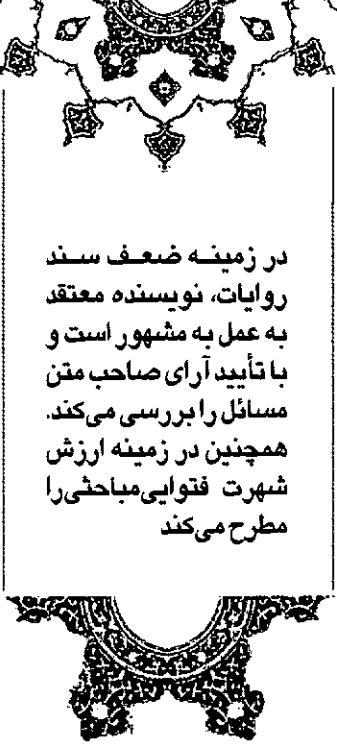

بحث مهم دیگر ایشان
مبحث «دفاع» است و
به پاسداری از مرزهای
امت اسلام و عزت
مسلمانان و لزوم حفظ
استقلال ممالک اسلامی،
و قطع نفوذ بیگانگان
فتوا می‌دهد

آنچه که مورد توجه این مقاله است بخش وقف^۵ از کتاب تحریر الوسیله است. نویسندگان کتاب آقای علی‌اکبر سیفی مازندرانی با نگاهی تحقیقی، عالمانه و با شرحی استدلالی بر کتاب الوقف از تحریر الوسیله امام خمینی (ره)، کتاب جدید خود را با نام دلیل تحریر الوسیله به زبان عربی نگاشته است. نویسندگان در نظر گرفتن اهمیت مباحث استدلالی در وقف این کارها را در کتاب خود انجام داده است:

۱. هر مسأله فرعی در باب وقف را پس از طرح رأی امام خمینی (ره)، آرای دیگر فقهای شیعه، به خصوص فقهای بزرگ گذشته و معاصر و منابع آن را ذکر کرده است. همچنین آرای فقهای مخالف را در آن زمینه به خصوص سید ابوالحسن اصفهانی آورده است.
 ۲. در هر مسأله‌ای که توسط فقها استناد به «اجماع» شده، نویسندگان سعی کرده که ثابت کند که نیازی به آن اجماع‌ها نیست، زیرا ادله قرآنی و روایی و قواعد فقهی وجود دارد که ما را از آن اجماع‌ها بی‌نیاز کند. اصولاً نویسندگان معتقد به عدم حجیت اجماع به علت عدم کشف از رأی معصوم است.^۶
 ۳. در زمینه ضعف سند روایات، نویسندگان معتقد به عمل به مشهور است و با تأیید آرای سید ماتن مسائل را بررسی می‌کند. همچنین در زمینه ارزش شهرت فتوایی مباحثی را مطرح می‌کند.
 ۴. در روایات متعدد که مورد استناد استدلال‌های فقهی قرار گرفته، نویسندگان سعی کرده که وضعیت وثاقت راویان و اسناد آنان را بررسی کند.
- با در نظر گرفتن این گونه مباحث، کتاب دلیل تحریر الوسیله به عنوان منبع قابل توجهی برای مباحث

در زمینه ضعف سند روایات، نویسنده معتقد به عمل به مشهور است و با تأیید آرای صاحب متن مسائل را بررسی می‌کند. همچنین در زمینه ارزش شهرت فتوایی مباحثی را مطرح می‌کند

استدلالی و اجتهادی فقه وقف است. با اینکه نویسنده منابع و ارجاعات خود را در هر صفحه با ذکر نام و صفحه کتاب به اختصار آورده است، ولی یکی از نقص‌های آن عدم ذکر لیست منابع با اطلاعات کتاب‌شناختی کامل در آخر کتاب است. کتاب شامل مباحث استدلالی اکثر بخش‌های احکام وقف است از جمله: تعریف وقف، صیغه وقف، قصد قریت، شرط قبض، دوام، حبس، وقف منقطع‌الاول، شرایط واقف، شرایط موقوفه، شرایط موقوف علیه، تعیین مراد واقف، بیع وقف، تولیت، نظارت، حبس و صدقه. کتاب دلیل تحریرالوسیله توسط مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، در یک جلد و ۶۴۳ صفحه در سال ۱۳۸۸ چاپ و نشر شده است.

۱. تنها منابع ایشان کتاب‌های: وسیلة النجاة، عروة الوثقی و وسائل الشیعة بود.
۲. خمینی، روح‌الله، تحریرالوسیله، قم، مؤسسه نشر اسلامی، ۱۳۶۳ش.
۳. امام خمینی (ره)، تحریرالوسیله، مؤسسه اسماعیلیان، قم.
۴. همان.
۵. قابل توجه اینکه کتاب تحریرالوسیله بارها در نجف و ایران چاپ شده است، ترجمه فارسی آن به همراه متن عربی در چهار جلد در قم به سال ۱۳۶۹ چاپ شده است.
۶. برای شناخت ارزش اجماع در فقه اسلامی نگاه کنید: دایرة المعارف بزرگ اسلامی، ج ۶، مدخل اجماع، ص ۶۱۶، تهران، ۱۳۷۳ش.

